

MÖTESPLATS INFÖR FRAMTIDEN

Borås 2-3 oktober 2002

Wilhelm Widmark, Stockholms universitetsbibliotek

Kurslitteratur som e-bok

– ett samarbetsprojekt mellan Stockholms universitetsbibliotek och eLib

Stockholms universitetsbibliotek (SUB) och eLib har sedan våren 2002 ett samarbetsprojekt där vi försöker finna sätt att producera och förmedla kurslitteratur i e-boksformat.

Bakgrunden till projektet är att SUB försöker hitta nya vägar att hantera sin kurslitteratur. En inledande fas var att starta databasen Kursnätet. Under våren 2002 har Kursnätet testats, den innehåller Stockholms universitets kurslistor i digital form. I basen kan studenterna söka fram en kurs eller ett moment för att se vilken litteratur som ingår och var de kan skaffa den. Länkar kommer att finnas till SUBs katalog, Substansen och till olika internetbokhandlar, så att studenten ser var och till vilket pris boken finns att köpa. I databasen finns läsanvisningar till litteraturen. Det finns även möjlighet att länka fulltextdokument till den. Kompendier och annan skriftlig information kan länkas direkt till kurslistan. En tanke med basen är att även universitetets institutioner ska kunna lägga in sina kurslistor direkt i basen och kunna få ut information ur den i strukturerad form. Detta skulle undvika onödigt dubbelarbete för bibliotekets personal och institutionernas kurssekreterare och i slutändan även studenterna – de kan finna all information om en kurs och dess litteratur på ett ställe.

En vidareutveckling av Kursnätet är att ge studenterna möjlighet att direkt från kurslistan kunna låna litteratur i elektronisk form.

SUBs e-boksgrupp och eLib har under en längre tid haft en dialog om den akademiska e-boken på biblioteket. Under dialogens gång har eLib utvecklat ett system för tidsbegränsad utlåning av e-böcker på bibliotek. Systemet är utvecklat i samarbete med stadsbiblioteken i Stockholm och Nacka och har en inriktning på folkbibliotek. Systemet har cirka 20 anslutna bibliotek och det pågår en upphandling med syfte att ansluta ytterligare en stor mängd folkbibliotek. Som en naturlig fortsättning på dialogen har SUB och eLib enats om att försöka utveckla systemet för att anpassa det till utlåning av kurslitteratur på SUB.

Under våren 2002 har SUBs e-boksgrupp och eLib haft kontinuerliga sammankomster för att diskutera vilka behov biblioteket, studenterna och institutionerna har och vilka möjligheter det finns att anpassa eLibs system till den akademiska marknaden. Grundtanken med projektet är att alla intressenter: bibliotek, studenter, institutioner, förlag och författare har något att vinna på det.

För biblioteket är kurslitteraturen en kostsam del av verksamheten. Böckerna är mycket efterfrågade och utlånas endast veckovis. Det är ofta långa köer på dem, krav måste sändas ut och böter inkasseras. Kurslitteraturböckerna är i en ständig cirkulation vilket innebär att de är mycket personalkrävande. Samtidigt kan vi endast erbjuda tre studenter åt gången att låna böckerna. Detta innebär att många studenter kopierar boken för att hinna läsa den innan redovisningstillfället. Vissa studenter hinner helt enkelt inte redovisa kursen eftersom de inte har fått tag på böckerna. Med vårt system av kurslitteratur i elektronisk form skulle vi komma undan bibliotekets problem med kurslitteraturen och samtidigt höja servicenivån till studenterna. I projektet utnyttjar vi det elektroniska mediets fördelar, att kunna ge alla studenter en samtidig tillgång till litteraturen. Studenterna kan vid vilken tid på dygnet som helst nå sin kurslitteratur via en uppkopplad dator.

Vore det bara bibliotekets och studenternas intressen vi behöver tillgodose skulle denna lösning vara fantastisk. Nu vill ju även förlagen och författarna bli vinnare! För att detta ska fungera måste lånen beläggas med en viss nedladdningskostnad som går till förlagen. I eLibs system för folkbibliotek står biblioteken för nedladdningskostnaden av boken, men

detta är inte möjligt på ett forskningsbibliotek. Biblioteket har helt enkelt inte råd att ta över studenternas kostnad för kurslitteraturen. Därför har vi valt att lägga nedladdningskostnaden hos studenten. En kostnad på cirka 30 kr för 24 timmars aktiv lästid. Det kommer även att finnas möjlighet att gratis bläddra i boken i tio minuter eller att för cirka 60 kr ladda ned boken i 120 timmar. För förlagens del innebär detta att de dels får en viss inkomst för att boken används, samtidigt hoppas vi att kopieringen av kurslitteratur kommer att minska. Kostnaden för studenten blir betydligt mindre än att köpa eller att kopiera boken. Att studenterna är villiga att betala mindre summor för att få tag på kurslitteraturen vet vi då många studenter väljer att behålla böcker några dagar efter lånetidens utgång trots att de får betala böter för detta.

Förlagets risktagande är att de kan få sälja färre pappersexemplar. Vi tror samtidigt att detta inte är någon större risk, de som tidigare har köpt pappersboken kommer nog även i fortsättningen att göra det. För att förlagen ska gå med på att lämna ut böcker till systemet måste de elektroniska böckerna vara kopieringsskyddade. Man kan alltså inte dra ut några sidor ur boken. Nackdelen med systemet är alltså att de studenter som väljer den elektroniska formen är tvungna att läsa litteraturen på skärmen. Detta tror jag dock är ett mindre problem när det just handlar om kurslitteratur.

Kurslitteratur är en litteratur man sällan läser från pärm till pärm, utan man koncentrerar sig på några kapitel i taget. Utvecklingen när det gäller att göra skärmarna mer läsvänliga pågår kontinuerligt. Även i den elektroniska boken kan man göra understrykningar i texten och samtidigt växla till worddokument och göra anteckningar. I den elektroniska boken kan du lättare göra sökningar och finna det som är mest relevant för dig. Jag tror att många studenter redan nu sitter med boken vid datorn och gör anteckningar. Har man den vanan, är steget inte långt att läsa boken direkt på skärmen. En annan nackdel är att boken inte kan tas med till föreläsningar och grupparbeten såvida man inte har en bärbar dator. Jag tror dock att många grupparbeten sker i närhet av en dator.

Tekniskt sett kommer det att vara mycket enkelt att ladda ned böckerna. Du behöver inga bredare datorkunskaper. Första gången en student vill läsa en bok måste hon ladda ned ett program för att läsa boken i. Sedan är det bara några knapptryckningar innan hon har boken i sin dator. Lånen kommer att kunna ske direkt från Kursnätet, bibliotekskatalogen, e-bokssidorna på SUBs webbplats samt från kurslistorna på institutionernas webbplatser.

Projektet har gått mycket snabbt från idé till att vi har ett fungerande system att arbeta utifrån. Av denna anledning har information till berörda institutioner kommit ut förhållandevis sent. Under sommaren har eLib förhandlat med de svenska förlagen som producerar kurslitteratur och fått en positiv respons på projektet. Vi har inledningsvis koncentrerat oss på litteratur inom ämnena Pedagogik och Arbetsmarknadskunskap. Fyra förlag: Natur och Kultur, SNS, Daidalos och Agora har i nuläget accepterat att ta fram vissa titlar för att vi skall kunna genomföra en försöksperiod. Vi har i dagsläget sju titlar inom ämnena Pedagogik och Arbetsmarknadskunskap. Ytterligare titlar kan tillkomma under höstens gång.

Försöksverksamheten kommer att genomföras under höstterminen. Alla deltagande studenter i kurserna kommer att erbjudas att låna en viss del av kurslitteraturen i elektronisk form. Efter varje kurs kommer en enklare utvärdering av försöket att ske. En viktig sak att utvärdera är huruvida studenterna är villiga att läsa kurslitteraturen direkt på skärmen. Efter hösten utvärderar vi hela projektet och undersöker hur vi kan gå vidare. En tanke är att man i systemet ska kunna producera utgången litteratur som förlagen inte är beredda att ge ut i nya utgåvor. Detta skulle innebära att lärare inte behöver välja bort kurslitteratur som förlagen har slutat ge ut i pappersform.

Precis till terminsstarten var systemet färdigbyggt och har presenterats för lärare och studenter. I dagsläget har vi presenterat systemet för lärare i berörda ämnen och fått både positiv och negativ respons. Hos lärarna finns det en viss rädsla att studenterna inte kan tillgodogöra sig det de läser direkt på skärmen. De lever i en drömvärld där alla studenter köper ett exemplar av varje kurslitteratur och aktivt läser boken från sida till sida. Samtidigt försöker vi säga att detta är ett försök och att man inte kan döma ut något man inte har provat. Läromedelsförfattarna bland lärarna har blivit rädda att de ska förlora inkomster på att boken förmedlas i elektronisk form. Även förlagen visar en viss rädsla över att de ska förlora i försäljningen av pappersboken. Förlagen tycker att allting går väldigt snabbt och att de behöver längre betänketid. I projektet arbetar vi med hypotesen att de som tidigare köpt pappersexemplaret av boken även i fortsättningen kommer att göra det men att de som kopierat boken kommer att gå över till den elektroniska formen. Stämmer denna hypotes kommer även förlagen och författarna att tjäna på projektet.

Projektet stöds med utvecklingspengar från Bibsam.